

ทวีปแอฟริกา (Africa)

สาระสำคัญ

แอฟริกาเป็นทวีปใหญ่และเก่าแก่ซึ่งชาวยุโรปรู้จักมานาน แต่เป็นทวีปที่มีสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่สูง ทางตอนเหนือและตอนใต้มีภูมิอากาศแห้งแล้งเป็นทะเลทราย ส่วนภาคกลางเป็นเขตป่าดิบ สภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศดังกล่าว เป็นอุปสรรคต่อการตั้งถิ่นฐาน ทำให้ชาวยุโรปให้ความสนใจทวีปนี้น้อย ประกอบกับชนพื้นเมือง ส่วนใหญ่มีการพัฒนาทางวิชาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่น้อยและเป็นไปอย่างเชื่องช้า จึงทำให้แอฟริกาเป็นทวีปที่มีความล้าหลังกว่าทวีปอื่นๆ แต่ปัจจุบันเป็นที่ทราบกันทั่วไปว่าแอฟริกาเป็นทวีปที่อุดมด้วยทรัพยากรน้ำมัน เพชร ทองคำ และสัตว์ป่า ทั้งยังเป็นแหล่งของพืชผลเมืองร้อน และเป็นตลาดของสินค้าอุตสาหกรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก

ทวีปแอฟริกา มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทวีปมืด หรือกาททวีป (Dark continent) เพราะในสมัยก่อนทวีปนี้มีความลึกลับอยู่มาก เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นอุปสรรคต่อการสำรวจดินแดนภายในทวีป และแม้ในปัจจุบันทวีปแอฟริกาก็ยังล้าหลังอยู่ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวิทยาการสมัยใหม่ ในยุคที่มีการแสวงหาอาณานิคม ชาวยุโรปให้ความสนใจแต่ทวีปเอเชีย เพราะเข้าใจว่าทวีปเอเชียเพียงแห่งเดียวเท่านั้น ที่อุดมด้วยทรัพยากรและเป็นตลาดการค้าใหญ่ ภายหลังความคิดเช่นนี้ได้เปลี่ยนไป โดยชาวยุโรปได้หันมาให้ความสนใจต่อทวีปแอฟริกามากขึ้น ทั้งนี้เพราะทวีปแอฟริกาเป็นดินแดนที่อยู่กึ่งกลางของเส้นทางติดต่อระหว่างทวีปเอเชียกับยุโรป และทวีปยุโรปกับออสเตรเลีย นอกจากนี้ยังพบว่าทวีปแอฟริกาเป็นแหล่งผลิตพืชผลเมืองร้อนและมีแร่ธาตุมากมาย ทั้งยังเป็นทวีปที่มีประชากรอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก โดยมีจำนวนประชากรมากกว่าทวีปยุโรป แอฟริกาจึงเป็นตลาดการค้าที่สำคัญของโลกแห่งหนึ่ง

ลักษณะทางกายภาพ

1.ที่ตั้ง

ทวีปแอฟริกาตั้งอยู่ระหว่างประมาณละติจูด 37 องศาเหนือ ถึง 34 องศาใต้ ลองจิจูด 51 องศาตะวันออกถึง 17 องศาตะวันตก โดยมีเส้นศูนย์สูตรผ่านกลางทวีป ทำให้ครึ่งหนึ่งของทวีปแอฟริกาอยู่ทางซีกโลกเหนือและอีกครึ่งหนึ่งอยู่ทางซีกโลกใต้

2.อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับทะเลเมดิเตอร์เรเนียน โดยมีช่องแคบยิบรอลตาร์เป็นทางออกสู่มหาสมุทรแอตแลนติก คลองสุเอซและทะเลแดงเป็นทางออกสู่มหาสมุทรอินเดีย พื้นที่ชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนทางภาคเหนือของทวีปแอฟริกา เรียกว่า บาร์บารี (Barbary)

ทิศตะวันออก ติดต่อกับทะเลแดง อ่าวเอเดน และมหาสมุทรอินเดีย เกาะในมหาสมุทรอินเดีย ได้แก่ เกาะมาดากัสการ์ ซึ่งเป็นเกาะใหญ่ลำดับ 4 ของโลกรองจากเกาะกรีนแลนด์ เกาะนิวกีนิ และเกาะบอร์เนียว โดยมีช่องแคบโมซัมบิก คั่นกับตัวทวีป เกาะอื่นๆ ได้แก่ หมู่เกาะมอริเชียส เกาะเซเชลส์ และเกาะคอโมโรส

ทิศใต้ ติดต่อกับมหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแอตแลนติก

ทิศตะวันตก ติดต่อกับมหาสมุทรแอตแลนติก มีอ่าวกินีเป็นอ่าวที่ใหญ่ตอนกลางทวีป เกาะสำคัญ ได้แก่ หมู่เกาะเลปเวิร์ด หมู่เกาะคานารี และหมู่เกาะมาเดียร่า

3.ขนาด

ทวีปแอฟริกา มีเนื้อที่ประมาณ 30,015,147 ตารางกิโลเมตร เป็นทวีปที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 2 ของโลกรองจากทวีปเอเชีย และใหญ่กว่าทวีปยุโรปถึง 3 เท่า ความยาววัดจากเหนือสุดไปใต้สุดได้ประมาณ 8,000 กิโลเมตร ส่วนความกว้างวัดจากตะวันออกไปตะวันตกได้ประมาณ 7,500 กิโลเมตร

4. ภูมิภาค

ทวีปแอฟริกาประกอบด้วย ประเทศเอกราชและดินแดนต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่ได้รับเอกราชหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แบ่งได้เป็น 5

ภูมิภาค คือ

1. แอฟริกาเหนือ ประกอบด้วยประเทศแอลจีเรีย อียิปต์ ลิเบีย โมร็อกโก ซูดาน ตูนิเซีย และดินแดนสหราชอาณาจักร
2. แอฟริกาตะวันตก ประกอบด้วยประเทศเบนิน บูร์กินาฟาโซ เคนี เวียดนาม โกตดิวัวร์ แกมเบีย กานา กินี กินีบิสเซา ไลบีเรีย มาลี มอริเตเนีย ไนเจอร์ ไนจีเรีย เซเนกัล เซียร์ราลีโอน และโตโก
3. แอฟริกาตะวันออก ประกอบด้วยประเทศบุรุนดี คอมโอมอร์ส จิบูตี เอริเทรีย เอธิโอเปีย เคนยา มาดากัสการ์ มาลาวี บอริเซียส โมซัมบิก เรอูนียง รวันดา เซเชลส์ โซมาเลีย แทนซาเนีย ยูกันดา แซมเบีย ซิมบับเว
4. แอฟริกากลาง ประกอบด้วยประเทศแองโกลา แคมeroon สาธารณรัฐแอฟริกากลาง ชาด คองโก อิเควทอเรียลกินี กาบอง เซาโตเมและปรินซิเป และชาอีร์
5. แอฟริกาใต้ ประกอบด้วยประเทศบอตสวานา เลโซโท นามิเบีย สาธารณรัฐแอฟริกาใต้ และสวาซิแลนด์

5. ลักษณะภูมิประเทศ

ทวีปแอฟริกาเป็นทวีปที่ไม่ค่อยมีคาบสมุทร อ่าวและทะเล เนื้อที่ประมาณ 2 ใน 3 ของทวีปเป็นที่ราบสูง ส่วนลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบมีอยู่น้อยมาก ซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่ ดินแดนบริเวณชายขอบของทวีปเท่านั้น ลักษณะภูมิประเทศแบ่งออกเป็น 4 เขต

1. เขตที่ราบสูงและเทือกเขาทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือ เขตที่ราบสูงและเทือกเขานี้อยู่ในเขตประเทศโมร็อกโก แอลจีเรียและตูนิเซีย คือ เทือกเขาแอตลาส มียอดเขาสูงสุด ชื่อว่า ยอดเขาทูปคาล (4,167 เมตร) อยู่ในเขตประเทศโมร็อกโก ในเขตเทือกเขาแอตลาสประกอบด้วยเทือกเขาต่างๆ คือ

- เทือกเขาแกรนด์แอตลาสในประเทศโมร็อกโกเป็นแกน
- เทือกเขาแอนติแอตลาสเป็นแนวขนานทางตอนใต้
- เทือกเขาเทลแอตลาสเป็นแนวขนานด้านนอกบริเวณชายฝั่งในเขตประเทศโมร็อกโก แอลจีเรียและตูนิเซีย
- เทือกเขาสะฮาราแอตลาสอยู่ทางใต้สุด

2. เขตที่ราบลุ่มแม่น้ำ แอฟริกามีที่ราบลุ่มแม่น้ำขนาดใหญ่ 4 เขต คือ

1) ที่ราบลุ่มแม่น้ำไนล์ เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำที่มีบริเวณแคบๆ ส่วนอยู่ในเขตประเทศซูดานและอียิปต์ แม่น้ำไนล์เป็นแม่น้ำในเขตที่ราบสูง มีความยาวที่สุดในแอฟริกา และยาวที่สุดในโลก คือ 6,695 กิโลเมตร เกิดจากที่สูงและภูเขาทางตะวันออกของทวีป ไหลผ่านที่ราบสูงและทะเลทรายสู่ทะเลเมดิเตอร์เรเนียนทางเหนือ

2) ที่ราบลุ่มแม่น้ำไนเจอร์ อยู่ในเขตประเทศมาลี ไนเจอร์ และไนจีเรีย แม่น้ำไนเจอร์เกิดจากภูเขาและที่สูงทางตะวันตกเป็นแม่น้ำที่ไหลผ่านที่ราบลุ่มอันกว้างขวาง บางตอนมีลักษณะเป็นที่ราบต่ำ มีน้ำแข็งเป็นที่ขึ้นและ ไร้เพาะปลูกไม่ได้ มีความยาวเป็นลำดับที่ 3 ของทวีปแอฟริกา

3) ที่ราบลุ่มแม่น้ำคองโก อยู่ทางตอนกลางทวีปในเขตประเทศคองโก และชาอีร์ เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำกว้างขวางมากรองจากที่ราบลุ่มแม่น้ำแอมะซอนในทวีปอเมริกาใต้ แม่น้ำคองโกมีต้นกำเนิดจากเทือกเขาด้านตะวันออกและที่ราบสูงภาคเหนือ มีความยาวเป็นลำดับที่ 2 ของทวีปแอฟริกา และยาวเป็นลำดับที่ 7 ของโลก ไหลผ่านทะเลสาบ ที่ลุ่ม ที่ราบสูงหลายแห่ง จึงมีเกาะแก่งและน้ำตกมากมาย

4) ที่ราบลุ่มแม่น้ำแซมเบซี อยู่ในเขตประเทศแองโกลาและแซมเบีย บอตสวานา ซิมบับเว เป็นแม่น้ำทางภาคใต้มีความยาวเป็นลำดับที่ 4 ของทวีป ไหลลงสู่มหาสมุทรอินเดียที่ประเทศโมซัมบิก เป็นแม่น้ำที่ไหลผ่านที่ราบสูงและไหลเชี่ยวมาก ที่ราบลุ่มแม่น้ำนี้จึงมีบริเวณแคบๆ แม่น้ำในทวีปแอฟริกา มักมีแก่งน้ำตก (Cataract) และน้ำตกขนาดใหญ่ กั้นขวางลำน้ำอยู่เป็นตอนๆ เนื่องจากไหลผ่านบริเวณที่ราบสูง ทำให้เกิดการกัดเซาะได้รวดเร็ว เช่นแม่น้ำไนล์ มีแก่งน้ำตกกั้นขวางลำน้ำทางตอนใต้ของประเทศอียิปต์ กับทางตอนเหนือของซูดาน รวม 6 แห่ง และแม่น้ำคองโกมีแก่งน้ำตกกั้นขวางลำน้ำ 7 แห่ง น้ำตกขนาดใหญ่ที่มีชื่อเสียง ได้แก่ น้ำตกโบโยมา (น้ำตกสแตนลีย์) ในแม่น้ำคองโก และน้ำตกวิกตอเรียในแม่น้ำแซมเบซี

3. เขตที่ราบสูงและภูเขาสูง เป็นเขตที่สูงมีอยู่ 2 บริเวณ คือ

1) เขตที่ราบสูงและภูเขาทางภาคตะวันออก เป็นเขตที่มีความสูงมาก ลักษณะพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง ได้แก่ ที่ราบสูงเอธิโอเปีย และที่ราบสูงแอฟริกาตะวันออก นอกจากนี้ยังอุดมด้วยภูเขาไฟทั้งที่ยังคุกรุ่นอยู่และดับแล้ว ในเขตนี้อิทธิพลที่มียอดสูงเกินกว่า 3,000 เมตรหลายยอด เช่น ยอดเขากิลิมานจาโร เป็นยอดเขาที่สูงที่สุดในแอฟริกา อยู่ในเขตประเทศแทนซาเนีย (5,870 เมตร) เขตที่สูงทาง

ภาคตะวันออกเฉียงใต้ทะเลสาบกระจุกกระจายอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น ทะเลสาบวิกตอเรีย (เป็นทะเลสาบน้ำจืดที่ใหญ่เป็นลำดับที่ 2 ของโลกรองจากทะเลสาบสุพีเรีย ทะเลสาบแทนแกนยิกา เป็นทะเลสาบที่มีน้ำลึกมากเป็นอันดับ 2 ของโลก (1,470 ม.) รองจากทะเลสาบไบคาล (1,617 ม.) ทะเลสาบมาลาวีหรือทะเลสาบนาซา ฯลฯ

2) เขตภูเขาและที่ราบสูงภาคใต้ ประกอบด้วยที่ราบสูงกว้างเกือบ 1,300 กิโลเมตร จากทางตะวันตกถึงตะวันออก เป็นที่ราบสูงหินแกรนิตอยู่ระหว่างแม่น้ำวาลและแม่น้ำลิโมโปโป เรียกว่า เดอะแรนด์ (The Rand) หรือ วิตวอเตอร์สแรนด์ (Witwatersrand) เป็นแหล่งผลิตแร่ทองคำที่สำคัญของโลก ส่วนบริเวณที่สูงที่สุดอยู่ทางตะวันออก เป็นเทือกเขาดรakensเบิร์ก ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำหลายสาย ทางตอนในของเขตนี้มีลักษณะเป็นแอ่งรูปจานและทางตะวันตกเป็นเขตแห้งแล้งเป็นทะเลทราย ได้แก่ ทะเลทรายคาลาฮารีและทะเลทรายนามิบ

4. เขตที่ราบสูงภาคตะวันตก เป็นที่ราบกว้างใหญ่มีอาณาเขตตั้งแต่ทะเลทรายสะฮาราถึงอ่าวกินี เขตนี้เป็นที่ราบสูงหินเก่า โดยมีพื้นที่ผิวปกคลุมด้วยหิน กรวด ปูน ทราย และดินตะกอน ภูเขาที่สำคัญในเขตนี้ได้แก่ ภูเขาอะซีการ์ทางตอนใต้ของประเทศแอลจีเรีย ภูเขาทีเบสตีในประเทศซาอุดีอาระเบีย ซึ่งเป็นสภาพภูมิประเทศที่มีส่วนช่วยให้เกิดฝนตกในเขตทะเลทราย ทางใต้ของเขตนี้มีที่ราบสูงหลายแห่ง เช่น ที่ราบสูงกินี ที่ราบสูงจอส ที่ราบสูงเคเมอรูน เป็นต้น

6. ลักษณะภูมิอากาศ

ปัจจัยที่ควบคุมลักษณะภูมิอากาศของทวีปแอฟริกาให้มีลักษณะแตกต่างกันตามภูมิภาคต่างๆ ดังนี้

1. ที่ตั้ง แอฟริกาตั้งอยู่ระหว่างละติจูด 37 องศาเหนือ-35 องศาใต้ โดยมีเส้นศูนย์สูตรลากผ่านตอนกลางของทวีป ทำให้เนื้อที่ประมาณ 3 ใน 4 ส่วนของทวีปอยู่ในเขตร้อน และมีพื้นที่เพียง 1 ใน 4 ที่อยู่ในเขตอบอุ่น

2. ลักษณะภูมิประเทศ เนื้อที่ประมาณ 2 ใน 3 เป็นที่ราบสูง และยังเป็นทวีปที่มีรูปร่างไม่ค่อยเว้าแหว่ง จึงมีอ่าวและคาบสมุทรน้อยมาก ประกอบกับตอนกลางของทวีปตั้งอยู่ในเขตศูนย์สูตร เป็นเขตลมสงบที่มีทิศทางพัดของลมไม่แน่ชัด แอฟริกาจึงได้รับอิทธิพลความชื้นและมวลอากาศจากทะเลน้อยมาก แม้จะมีแนวเทือกเขาทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือ ตะวันออก และตะวันออกเฉียงใต้ก็ไม่มีผลต่อความชื้นภายในทวีปมากนัก

3. กระแสน้ำ ทางภาคเหนือด้านชายฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติก มีกระแสน้ำเย็นกรีนแลนด์ไหลมาพบกับกระแสน้ำอุ่นกัลฟ์สตรีมบริเวณชายฝั่งตะวันออกของทวีปอเมริกาเหนือและจมลง แล้วมาไหลขึ้นแถบชายฝั่งตะวันตกเฉียงเหนือของแอฟริกา บริเวณชายฝั่งของประเทศโมร็อกโก และดินแดนสะฮาราตะวันตก เรียกว่า กระแสน้ำเย็นคานารี ส่วนชายฝั่งตะวันตกเฉียงใต้ บริเวณประเทศสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ และนามิเบีย มีกระแสน้ำเย็นเบงเก-ลาไหลผ่าน

ดังนั้น การที่ทวีปแอฟริกาตั้งอยู่ในเขตร้อนแต่มีกระแสน้ำเย็นไหลผ่านชายฝั่ง ย่อมทำให้ดินแดนที่ตั้งอยู่ชายฝั่งเหล่านั้นมีอากาศไม่ร้อนมากนัก

เขตภูมิอากาศของแอฟริกาแบ่งออกเป็น 6 เขต

1. ภูมิอากาศแบบป่าดิบชื้น (Tropical Rainforest Climate) เป็นเขตที่มีอากาศร้อนและฝนตกชุกพืชพรรณธรรมชาติเป็นป่าทึบ หรือป่าดงดิบ ได้แก่ บริเวณชายฝั่งรอบอ่าวกินี ลุ่มแม่น้ำคองโก เขตที่สูงในแอฟริกาตะวันออก และฝั่งตะวันตกของเกาะมาดากัสการ์

2. ภูมิอากาศแบบทุ่งหญ้าสะวันนา (Savanna Climate) เป็นเขตอากาศที่มีฝนตกชุกในฤดูร้อนและแห้งแล้งในฤดูหนาว พืชพรรณธรรมชาติเป็นต้นไม้สลัดใบหญ้า ได้แก่ บริเวณตอนเหนือและตอนใต้ของแนวศูนย์สูตร ซึ่งอยู่รอบๆ เขตป่าดิบชื้น

3. ภูมิอากาศแบบทะเลทราย (Desert Climate) เป็นเขตที่มีอากาศร้อนและแห้งแล้งมากที่สุด มีฝนตกน้อยกว่า 10 นิ้วต่อปี พืชพรรณธรรมชาติมีอยู่บ้าง เช่น อินทผลัม ตะบองเพชร ได้แก่ บริเวณตอนเหนือของทวีป มีทะเลทรายสะฮาราและทะเลทรายนามิบ ซึ่งมีอาณาเขตต่อเนื่องกัน มีเนื้อที่ประมาณ 9 ล้านตารางกิโลเมตร หรือประมาณร้อยละ 30 ของเนื้อที่ทั้งทวีป และเป็นเขตทะเลทรายที่กว้างใหญ่ที่สุดในโลก ส่วนทางตอนใต้มีทะเลทรายคาลาฮารี และทะเลทรายนามิบ

4. ภูมิอากาศแบบทุ่งหญ้ากึ่งทะเลทราย (Steppe Climate) เป็นเขตที่มีอากาศไม่แห้งแล้งมากเหมือนในเขตทะเลทราย มีฝนตกไม่เกิน 15 นิ้วต่อปี พืชพรรณธรรมชาติ เป็นทุ่งหญ้าสั้น (สเตปป์) ได้แก่ บริเวณตอนกลางของทวีปและตอนใต้ของเส้นศูนย์สูตรระหว่างละติจูด 10-30 องศาใต้ ด้านชายฝั่งตะวันตกของทวีป

5. ภูมิอากาศแบบเมดิเตอร์เรเนียน (Mediterranean Climate) เป็นภูมิอากาศเข็นสบายตลอดปี ฤดูร้อนอากาศค่อนข้างร้อน และแห้งแล้ง มีแดดจัด ฤดูหนาวอบอุ่นและมีฝนตกค่อนข้างชุก ภูมิอากาศแบบนี้มีอยู่ 2 บริเวณ คือ ทางตอนเหนือที่เรียกว่า ชายฝั่งบาร์บารี ได้แก่ บริเวณชายฝั่งของประเทศโมร็อกโก ตูนิเซีย กับทางตอนใต้ ได้แก่ คาบสมุทรภาคใต้ของสาธารณรัฐแอฟริกาใต้

6. ภูมิอากาศแบบอบอุ่นชื้น (Humid Subtropical Climate) เป็นภูมิอากาศชื้นกึ่งร้อน เป็นเขตที่มีฝนตกมากในฤดูร้อน ฤดูหนาวอากาศอบอุ่น เนื่องจากมีกระแส น้ำอุ่น โมซัมบิก ไหลผ่าน พบในบริเวณชายฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ของสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ และภาคใต้ของประเทศโมซัมบิก

ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

ทางตอนเหนือของทวีปแอฟริกา บริเวณประเทศอียิปต์ปัจจุบัน เป็นแหล่งอารยธรรมลุ่มแม่น้ำที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ซึ่งเริ่มต้นเมื่อประมาณ 6,000 ปีมาแล้ว ได้แก่ อารยธรรมลุ่มแม่น้ำไนล์ สิ่งที่แสดงถึงอารยธรรมของชาวอียิปต์โบราณ ได้แก่ การชลประทาน ที่สามารถนำน้ำจากแม่น้ำไนล์มาใช้ในการเกษตร ทำให้สามารถเพาะปลูกได้ปีละ 2-3 ครั้ง การสร้างพีระมิด เป็นที่เก็บศพของนักปกครองและนักบวช การทำมัมมี่ ซึ่งสามารถเก็บรักษาศพมนุษย์ได้เป็นพันๆ ปี โดยไม่เน่าเปื่อย การสร้างสฟิงซ์ โดยแกะสลักหินเป็นรูปสิงโตหมอบมีหน้าเป็นคน แพะ และเหยี่ยวไว้เป็นสิ่งเคารพ การทำปฏิทิน โดยกำหนดให้ปีมี 365 วัน และเป็นที่ยอมรับกันแพร่หลายมาจนถึงปัจจุบัน การเขียน ภาพจิตรกรรมฝาผนัง เป็นเรื่องราวต่างๆ ไว้ที่ฝาผนังที่ฝังศพ การเขียนสัญลักษณ์และรูปภาพแทนคำพูด ที่เรียกว่า อักษรไฮโรกลีฟิค การทำกระดาษ จากต้นปาไพรัส ซึ่งเป็นต้นกกชนิดหนึ่งในเขตลุ่มน้ำไนล์

ต่อมาประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 12 พวกอาหรับซึ่งนับถือศาสนาอิสลามได้ขยายอำนาจจากเอเชียตะวันตกเฉียงใต้และนำอารยธรรมมุสลิมเข้าสู่ทวีปแอฟริกาหลายอย่าง เช่น ศาสนาอิสลาม ภาษาอาหรับ สภาพความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิต เป็นต้น ประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 22 วาสโก ดากามา (Vasco da Gama) ชาวโปรตุเกส ได้เกิดเรืออ้อมแหลมกู๊ดโฮปเข้าสู่แอฟริกาตะวันออก และนับตั้งแต่นั้นมาการสำรวจทวีปแอฟริกาของชาวยุโรปก็ได้เริ่มขึ้นและชาวยุโรปได้ขยายอิทธิพลของตนเข้ายึดครองดินแดนต่างๆ ไว้เป็นอาณานิคม กระทั่งถึงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศส่วนใหญ่ในทวีปแอฟริกาจึงได้รับเอกราชให้ปกครองตนเอง

1. ประชากร ประกอบด้วย

1.1 เชื้อชาติ จำแนกออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ 2 กลุ่ม คือ

พวกผิวดำ เป็นเผ่าพันธุ์พื้นเมืองดั้งเดิมของทวีปแอฟริกา เรียกว่า นิโกรอยด์ และเป็นประชากรส่วนใหญ่ของทวีปนี้ มีลักษณะเด่นที่ผิวสีดำ ผมสีดำและหยิกหยอย นิโกรในแอฟริกาอยู่หลายกลุ่มและแต่ละกลุ่มมีลักษณะแตกต่างกัน เช่น กลุ่มบันตู อาศัยอยู่แอฟริกาตะวันออก แอฟริกากลางและแอฟริกาใต้ เช่น เผ่าวาตูซี มีรูปร่างสูงใหญ่ กลุ่มปิกมี มีรูปร่างเตี้ยที่สุด อาศัยอยู่บริเวณป่าดิบชื้นลุ่มน้ำคองโกในแอฟริกากลาง กลุ่มบูชแมน มีรูปร่างเล็ก อาศัยอยู่ในเขตทะเลทรายคาลาฮารี ในแอฟริกาตอนใต้ กลุ่มชูดานนิโกร อาศัยอยู่ในแอฟริกาตะวันตก

พวกผิวขาว ที่เป็นเผ่าพันธุ์ดั้งเดิมของแอฟริกา ส่วนใหญ่อยู่ทางตอนเหนือของทวีป ได้แก่ พวกอาหรับและเบอร์เบอร์ ส่วนพวกผิวขาวกลุ่มใหม่ที่อพยพไปจากทวีปยุโรปนิยมตั้งถิ่นฐานในเขตอบอุ่นทางตอนใต้ของทวีป โดยเฉพาะในประเทศสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ มีประมาณ 7 ล้านคน นอกจากนี้ยังมีพวกผิวขาวจากปากีสถานและอินเดีย ซึ่งอพยพเข้าไปอาศัยอยู่ทางภาคตะวันออกของทวีป

1.2 ภาษา ในทวีปแอฟริกา มีภาษาพูดอยู่ไม่น้อยกว่า 1,000 ภาษา ทั้งนี้เนื่องจากเป็นทวีปที่มีประชากรอยู่หลายเผ่าพันธุ์ แต่อาจแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม

- 1) กลุ่มภาษาเซมิติก ได้แก่ ภาษาอาหรับ เป็นภาษาของคนส่วนใหญ่ในแอฟริกาเหนือ และบางส่วนของแอฟริกาตะวันออก ส่วนกลุ่มภาษาเซมิติกของชาวยุโรปเป็นภาษาของเจ้าอาณานิคมที่เข้ามาปกครอง เป็นภาษาที่ใช้กันแพร่หลายเมื่อไม่นานมานี้ ได้แก่ ภาษาฝรั่งเศส ภาษาอังกฤษ และภาษาดัตช์
- 2) กลุ่มภาษาชูดาน เป็นภาษาของประชากรในประเทศต่างๆ ซึ่งตั้งอยู่ในเขตทุ่งหญ้าสะวันนาทางตอนใต้ของทะเลทรายสะฮารา
- 3) กลุ่มภาษาบันตู เป็นภาษาของประชากรในประเทศต่างๆ ซึ่งตั้งอยู่ทางภาคกลางและภาคตะวันออกของทวีป รวมทั้งบางประเทศที่อยู่ทางตอนใต้ด้วย

4) กลุ่มภาษาเฮซาซา เป็นกลุ่มภาษาทางการค้าของประชากรทางภาคตะวันตกของทวีป

1.3 ศาสนา ประชากรส่วนใหญ่ในทวีปแอฟริกายังมีความเชื่อและปฏิบัติตามความเชื่อนั้นสืบต่อกันตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษมาหลายชั่วอายุคน เช่น เรื่องจิตวิญญาณ อำนาจของดวงดาว ภูเขา ต้นไม้ สิ่งมหัศจรรย์ เป็นต้น ส่วนศาสนาที่นับถือกันมาก ได้แก่ ศาสนาคริสต์ มีผู้นับถือมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ศาสนาอิสลาม นอกจากนี้ยังมีชาวอินเดียที่อพยพเข้ามาใหม่ นับถือศาสนาฮินดูและศาสนายังก็มีผู้นับถืออยู่บ้าง

1.4 การศึกษา แอฟริกาเป็นทวีปที่ยากจนและต้องพัฒนาทางด้านวิทยาการสมัยใหม่ แม้ความก้าวหน้าในโลกปัจจุบัน จะเป็นเครื่องกระตุ้นให้ประชากรและรัฐบาลของประเทศต่างๆ ต้องยกระดับและขยายการศึกษาให้ทั่วถึง แต่การขาดแคลนทรัพยากรมนุษย์และขีดความสามารถในเกือบทุกประเทศ ย่อมเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาการศึกษา นั่นคือประเทศที่ยากจน อัตราส่วนการรู้หนังสือของประชากรจะต่ำ เช่น เอธิโอเปีย มาลี ไนเจอร์ มีผู้อ่านออกเขียนได้เพียงร้อยละ 24,25,28 ตามลำดับ ขณะที่ประเทศสาธารณรัฐแอฟริกาใต้และแทนซาเนีย มีสภาพเศรษฐกิจดีกว่าประเทศทั้งสามนี้มีอัตราส่วนของผู้รู้หนังสือสูงร้อยละ 60 และ 85 เป็นต้น

1.5 การกระจายและความหนาแน่นของประชากร พ.ศ.2541 ทวีปแอฟริกา มีประชากรประมาณ 762.4 ล้านคน หรือประมาณร้อยละ 13 ของประชากรโลก แต่อาศัยอยู่ในดินแดนที่มีเนื้อที่ประมาณ ร้อยละ 20 ของโลกเฉลี่ยความหนาแน่นประมาณ 25.4 คนต่อตารางกิโลเมตรเขตที่มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่น ได้แก่ บริเวณที่มีสภาพแวดล้อมธรรมชาติส่งเสริมต่อการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัย คือ มีความชื้นเพียงพอ มีดินอุดมสมบูรณ์และมีอากาศไม่ร้อนจัดเกินไป ได้แก่

1) ที่ราบลุ่มแม่น้ำไนล์ ในประเทศอียิปต์ เป็นแหล่งที่มีน้ำและดินอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก

2) ที่ราบลุ่มแม่น้ำไนเจอร์และชายฝั่งอ่าวกินี ได้แก่ บริเวณชายฝั่งตั้งแต่ประเทศแกมเบียถึงคองโก เป็นบริเวณที่ได้รับอิทธิพลจากทะเล อากาศจึงไม่ร้อนจัดจนเกินไป มีความชื้นเพียงพอมีที่ราบชายฝั่งเป็นแนวยาว และมีที่ราบลุ่มแม่น้ำไนเจอร์เป็นแหล่งที่มีดินอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การอยู่อาศัยและประกอบอาชีพเกษตรกรรม

3) ที่ราบสูงภาคตะวันออก ได้แก่ บริเวณประเทศเอธิโอเปีย ยูกันดา เคนยา และแทนซาเนีย เป็นเขตที่มีอากาศไม่ร้อนจัดเกินไป เพราะเป็นบริเวณที่ราบสูง มีพืชพรรณธรรมชาติเป็นทุ่งหญ้าเหมาะแก่การเลี้ยงสัตว์และอากาศอบอุ่นสบาย

4) คาบสมุทรภาคใต้ ในเขตประเทศสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ มีอากาศอบอุ่นและมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยและประกอบอาชีพ

เขตที่มีประชากรอาศัยอยู่เบาบาง ได้แก่ ดินแดนที่ทุรกันดารและเป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีพ มีอากาศแห้งแล้งและมีอากาศร้อนมากตลอดปี เช่น บริเวณทะเลทรายสะฮารา ทะเลทรายคาลาฮารี และเขตที่มีปริมาณน้ำฝนสูงและตกชุกตลอดปีเป็นที่ชื้นและ พืชพรรณเป็นป่าดงดิบ เช่น แถบลุ่มแม่น้ำคองโก พื้นที่ชายฝั่งอ่าวกินี เป็นต้น

2. อาชีพและทรัพยากร

1. การเพาะปลูก การเพาะปลูกของทวีปแอฟริกา มีผลผลิตแต่ละปีได้ไม่เพียงพอแก่การบริโภคภายในทวีป จึงต้องส่งเข้าจากส่วนอื่นของโลก ลักษณะการเพาะปลูกมีความแตกต่างกันไปตามสภาพภูมิอากาศและภูมิประเทศ คือ

1) เขตร้อนชื้น ได้แก่ แอฟริกาตะวันตก ลุ่มแม่น้ำคองโกและชายฝั่งแอฟริกาตะวันออกมีอากาศร้อนชื้น เป็นแหล่งเพาะปลูกพืชเมืองร้อน เช่น โกโก้ ปลูกมากที่สุด ประเทศกานาเป็นประเทศที่ส่งเมล็ดโกโก้ส่งออกจำหน่ายมากที่สุดในโลก พืชสำคัญอื่นๆ ได้แก่ เผือกมัน ปาล์มน้ำมัน กาแฟ ถั่วลิสง อ้อย ยางพารา

2) เขตลุ่มน้ำไนล์ มีอากาศร้อนและแห้งแล้งแต่ได้รับน้ำจากการชลประทาน พืชสำคัญได้แก่ ฝ้าย ชา อินทผลัมและข้าวฟ่าง

3) เขตเมดิเตอร์เรเนียน ได้แก่ ตอนเหนือสุดและใต้สุดของทวีป มีการปลูกพืชผลเมดิเตอร์เรเนียน เช่น ส้ม องุ่น มะกอก ข้าวสาลี เป็นต้น

4) เขตอบอุ่นชื้น ได้แก่ ทางตะวันออกเฉียงใต้ของทวีป มีการปลูกข้าวสาลี ข้าวโพด และไม้ผล

2. การเลี้ยงสัตว์ เป็นอาชีพที่พบมากที่สุด เพราะแอฟริกาเป็นทวีปที่มีเขตทุ่งหญ้ากว้างขวาง แต่การเลี้ยงสัตว์ก็ประสบปัญหาสำคัญ คือ ทุ่งหญ้าอันกว้างใหญ่ทางตอนใต้ของทะเลทรายสะฮารามีการเลี้ยงสัตว์มากเกินไป เป็นการทำลายทุ่งหญ้าอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ส่วนในเขตร้อนทางภาคกลางของทวีปมีแมลงเซตซี (Tsetse fly) ที่เป็นพาหะแพร่เชื้อ โรคเหงาหลับ (Sleeping sickness) เข้าสู่สัตว์

เลี้ยงจนบางแห่งไม่สามารถเลี้ยงสัตว์ได้ สัตว์เลี้ยงสำคัญของทวีปแอฟริกา ได้แก่

- โคพันธุ์พื้นเมือง เป็นโคเขายาวที่นิยมเลี้ยงกันทางภาคตะวันออกและภาคใต้ของทวีป การเลี้ยงโคของชาวแอฟริกาออก จากเพื่อใช้แรงงานและใช้เนื้อเป็นอาหารแล้ว ยังแสดงถึงฐานะทางสังคมด้วย กล่าวคือ ผู้มีจำนวนโคมากแสดงถึงฐานะดีและเป็นผู้ มีหน้ามีตาในสังคม

- โคพันธุ์ต่างประเทศ เป็นโคที่นำมาจากต่างประเทศเลี้ยงไว้ เพื่อใช้เนื้อและนม เลี้ยงกันมากทางตอนใต้และตอนเหนือของ ทวีป ในเขตอากาศอบอุ่นชื้นและเขตเมดิเตอร์เรเนียน

- แพะและแกะ ชาวแอฟริกานิยมเลี้ยงแบบเร่ร่อน ซึ่งพบในทุกประเทศที่มีลักษณะอากาศแบบทุ่งหญ้ากึ่งทะเลทราย

- อูฐ เป็นสัตว์เลี้ยงในเขตแห้งแล้ง เพื่อใช้เป็นสัตว์พาหนะและใช้เนื้อเป็นอาหาร

- ลา เลี้ยงไว้เป็นสัตว์พาหนะในเขตทุ่งหญ้ากึ่งทะเลทราย

3. การล่าสัตว์ แอฟริกาเป็นทวีปที่สัตว์ป่าชุกชุมและมีมากมายหลายชนิด ชนพื้นเมืองดั้งเดิมของแอฟริกา เช่น พวกปิกมี แถบ ลุ่มแม่น้ำคองโก และพวกบูชแมน ในเขตทะเลทรายคาลาฮารี ยังดำเนินชีวิตโดยการล่าสัตว์ป่าเอาไปขาย สินค้าจากป่าแอฟริกาที่ต่างชาติ สนใจ ได้แก่ แกะช้าง และนอแรด ต่อมาต่างชาติโดยเฉพาะชาวยุโรปนิยมเดินทางไปล่าสัตว์ในแอฟริกามากขึ้น จึงทำให้จำนวนสัตว์ป่าลด ลงอย่างรวดเร็ว ปัจจุบันประเทศต่างๆ ในแอฟริกาจึงได้จัดทำเขตรักษาพันธุ์สัตว์แห่งชาติ เช่น ประเทศเคนยา เอธิโอเปีย เป็นต้น และเปิด โอกาสให้ชาวต่างชาติเข้าชมโดยจ่ายเงินค่าธรรมเนียมแก่รัฐบาล ที่รู้จักกันในชื่อ ซาฟารี (Safari) แต่ปัจจุบันทุกประเทศต่างมีนโยบายอนุรักษ์สัตว์ป่า ทำให้ซาฟารีหมดความสำคัญไป

4. การประมง การประมงไม่ได้เป็นอาชีพสำคัญของชาวแอฟริกาจะมีบ้าง ได้แก่ การจับปลาเล็กๆ น้อยๆ ในแม่น้ำต่างๆ ส่วน การประมงน้ำเค็มมีน้อยมาก แหล่งจับปลาน้ำเค็ม ได้แก่ น่านน้ำชายฝั่งตะวันตกเฉียงใต้ โดยมีประเทศสาธารณรัฐแอฟริกาใต้เป็นประเทศ ที่จับปลาได้มากที่สุดที่สุดในแอฟริกา

5. การทำป่าน้ำมัน เขตที่มีความสำคัญในการทำป่าน้ำมันในแอฟริกา คือ บริเวณทางชายฝั่งอ่าวกินี และบริเวณลุ่มแม่น้ำคองโก เป็น แหล่งที่มีป่าน้ำมันอยู่มากและอยู่ใกล้ทะเล ซึ่งสามารถขนส่งได้ง่าย กับเขตที่ราบสูงของแอฟริกาตะวันออก

6. การทำเหมืองแร่ แร่ที่สำคัญของแอฟริกา ได้แก่ เพชร ทองคำ ยูเรเนียม ถ่านหิน โยหิน เหล็ก แมงกานีส ทองแดง ดีบุก บอ กไซต์ และฟอสเฟต มีแหล่งผลิตดังนี้

1) เพชร แหล่งเพชรที่สำคัญ ได้แก่ สาธารณรัฐแอฟริกาใต้ นามิเบีย บอตสวานา ซิมบับเว และ โมซัมบิก

2) ทองคำ ประเทศสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ ซิมบับเว กานา ผลิตทองคำได้มากกว่าครึ่งหนึ่งของโลก แหล่งสำคัญอยู่ที่วิ ดวอเตอร์สแตรนด์ในสาธารณรัฐแอฟริกาใต้

3) ถ่านหิน มีในรัฐทรานสวาล และนาทาลในสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ เป็นแหล่งสำคัญที่สุดในแอฟริกา

4) น้ำมันดิบและแก๊สธรรมชาติ มีในเขตทะเลทรายสะฮารา ได้แก่ ลิเบีย ไนจีเรีย แอลจีเรีย อียิปต์

5) เหล็ก พบมากในเขตที่ราบสูงมาลาวี ซิมบับเว โมร็อกโก แต่มีปริมาณไม่มาก

6) ทองแดง พบมากในแคว้นคองโก ประเทศซาอีร์ ผลิตได้มากที่สุดที่สุดในแอฟริกา

7. การอุตสาหกรรม แอฟริกาเป็นทวีปที่มีความล้าหลังทางด้านอุตสาหกรรม ประเทศที่มีความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรม คือ สาธารณรัฐแอฟริกาใต้ ประเทศที่มีผลผลิตทางด้านอุตสาหกรรมทำรายได้เข้าประเทศบ้าง ได้แก่ ซิมบับเว สวาซิแลนด์ โมร็อกโก เซเนกัล ส่วนประเทศที่เป็นแหล่งอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ได้แก่ ตูนิเซีย โมร็อกโก อียิปต์ เคนยา แอลจีเรีย

8. การค้ากับต่างประเทศ การค้าระหว่างประเทศต่างๆ ในแอฟริกาก็มีภูมิภาคอื่นของโลก ส่วนใหญ่เป็นฝ่ายเสียเปรียบดุลการ ค่า จะมีประเทศที่ได้เปรียบดุลการค้าบ้างก็เฉพาะประเทศผู้ผลิตน้ำมันและแก๊สธรรมชาติ กับประเทศโกตดิวัวร์และวันดาเท่านั้น ที่ได้ ดุลการค้าในการค้าขายกับต่างประเทศ ลักษณะการค้ากับต่างประเทศ ดังนี้

1) สินค้าออก ที่สำคัญได้แก่ น้ำมันดิบ แก๊สธรรมชาติ อาหาร ยาสูบ และวัตถุดิบต่างๆ ตลาดรับซื้อสินค้าจากแอฟริกา ได้แก่ กลุ่มสหภาพยุโรป สหรัฐอเมริกา และประเทศต่างๆ ในยุโรปตะวันออก

2) สินค้าเข้า ที่สำคัญได้แก่ เครื่องจักรกล ยานยนต์ อุปกรณ์การขนส่งสินค้าจากโรงงานอุตสาหกรรม น้ำมันดิบ และแก๊ส ธรรมชาติ แหล่งที่ส่งสินค้าเข้าสู่แอฟริกา ได้แก่ กลุ่มสหภาพยุโรป กลุ่มโอเปค สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น

9. การคมนาคม ทวีปแอฟริกาเป็นทวีปที่มีความล้าหลังทางการคมนาคมขนส่งมากกว่าทวีป ทั้งเพราะประเทศ ส่วนใหญ่

ยากจน ไม่มีเงินทุนเพียงพอที่จะนำมาพัฒนาในด้านนี้ และนอกจากนี้ทวีปแอฟริกายังมีลักษณะภูมิประเทศและสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการคมนาคมขนส่งด้วย

1) ทางบก นอกจากความขาดแคลนทางด้านเศรษฐกิจแล้ว แอฟริกายังมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นอุปสรรคต่อการสร้างถนนและทางรถไฟ เพราะภูมิประเทศเป็นที่ราบสูง และมีเขตทะเลทรายอันกว้างขวางทางตอนเหนือและตอนใต้ เป็นบริเวณที่ไม่มีค่าทางเศรษฐกิจและแทบไม่มีประชากรอาศัยอยู่ การสร้างเส้นทางคมนาคมในเขตนี้จึงไม่คุ้มค่ากับการลงทุน ส่วนเขตแม่น้ำคองโกทางภาคกลางเป็นเขตที่ราบลุ่มที่ปกคลุมด้วยป่าดิบอันกว้างขวาง ก็เป็นอุปสรรคต่อการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมขนส่ง ทั้งยังประชากรอาศัยอยู่เบาบางมาก พื้นที่ดังกล่าวจึงแทบไม่มีถนนอยู่เลย แอฟริกาเป็นทวีปที่ไม่มีถนนหรือทางรถไฟสายยาวข้ามทวีปเหมือนทวีปอื่นๆ บริเวณที่มีเส้นทางคมนาคมขนส่งทางบกอยู่บ้าง ก็มักเป็นเส้นทางสายสั้นๆ ได้แก่ ประเทศต่างๆ ที่ตั้งอยู่ใกล้ชายฝั่งทะเลโดยเฉพาะสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ มีเส้นทางคมนาคมขนส่งหนาแน่นกว่าทุกประเทศ

2) ทางน้ำ เส้นทางคมนาคมทางทะเลมีความสำคัญต่อแอฟริกามาก ทั้งนี้เพราะแอฟริกาตั้งอยู่ในเส้นทางเดินเรือระหว่างทวีปยุโรปกับทวีปเอเชีย และทวีปยุโรปกับทวีปออสเตรเลีย หลายประเทศในทวีปนี้ ได้มีการปรับปรุงเมืองท่าน้ำลึกให้เรือสินค้าและเรือเดินสมุทรเข้าเทียบท่าได้ และกลายเป็นเมืองท่าขนาดใหญ่หลายเมือง เช่น อะเล็กซานเดรีย ในอียิปต์ เคปทาวน์ในสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ คาซาลังกาในโมร็อกโก ม้านโรเวียในไลบีเรีย เป็นต้น

3) ทางอากาศ แอฟริกาเป็นทวีปที่มีสายการบินที่ใช้ติดต่อกันทั้งภายในทวีปและระหว่างทวีป ศูนย์กลางคมนาคมทางอากาศ ได้แก่ ไคโรในอียิปต์ คาร์ทูมในซูดาน แอลเจียร์ในแอลจีเรีย ไนโรบีในเคนยา ลากอสในไนจีเรีย โจฮันเนสเบิร์กและเคปทาวน์ในสาธารณรัฐแอฟริกาใต้